

André Neher / NE AZT KÉRDEZD, »KI VAGY TE?«, HANEM AZT, »HOL VAGY TE?«

A zsidó identitás a Fal fényében

(Jeruzsálem, 1967. augusztus)

Az a szerencse ért, hogy a legutóbbi Sovuájszkor Jeruzsálemben lehettem a *Kotel Maaravi* előtt összegyűlt százezernyi zsidó között, és megérezttem, hogy azon a napon sorsfordulót éltünk meg, hogy életünk egy szakaszát lezártuk, s egy újba léptünk át. Eme *Kivonulás* és ez a *Bejövétel* nyilvánvalóan visszahat azokon tényezőkre együttesére, amelyek a zsidó sorsot alkotják, főként arra a témára, amiről ma beszélni szeretnék Önöknek: a zsidó identitás megerősítése a modern zsidó örökségének átadása révén. E téma mindhárom alapvető fogalma: zsidó identitás, örökség, modern zsidó, továbbá ezek kölcsönhatása egy teljesen új vizsgálódást kíván, egyfajta újabb megtérést, amelynek módszere és szelleme egyetlen egyszerű megállapításban összegezzhető; ez viszont bőven ad okot váratlán és mély megdöbbenésre: *nyelvünk* és annak *tartalma* nem lehet többé a régi, amióta a *Kotel Maaravi* árnya, vagyis inkább fénye rávetült. Elkerülhetetlen, hogy új megvilágításban vizsgáljuk meg ezt a problémát. Ezt szeretném most Önök előtt megkísérelni egyfajta *spektrálanalízis* segítségével, ahol katalizátorként a zsidó nép és a *Kotel Maaravi* 2000 év utáni szabad találkozása szolgál.

Nem felejttem el, hogy arra kértek, *izraeli perspektívába* helyezve tárgyaljam témánkat. Annál kevésbé sem felejtettem el, mert volt abban valami paradox, hogy éppen egy diaszpórabeli zsidót kértek fel egy olyan téma végiggondolására, amelyhez az izraeliek csöppet sem hiányzó kompetenciája normális és kívánatos is lett volna. De elfogadtam a kihívást; ez a paradoxon, ez az anomália régóta feltűnt nekem a zsidó egység vonatkozásában: a diaszpóra és Izrael állam közti mély és törhetetlen egységről van szó, az egységről, amelyet az 1967. május-júniusi események oly élesen illusztráltak, vagy inkább teljességgel bizonyossá tettek.

Mindazonáltal az az új megvilágítás, amelybe ezek az események és a *Kotel Maaravi* helyezte a zsidó egység kérdését, hozzásegített bennünket ahhoz, hogy jobban megértsük nemcsak a zsidó egység *tartalmát*, hanem annak *belső dialektikáját* is. Ezt szeretném legelőször is megmutatni, amikor a *Kotel Maaravi* spektrálanalízisének vetem alá előadásom három kulcsfogalma közül az utolsót, mely látszólag a legkevésbé bonyolult: a *modern zsidó fogalmát*.

Modern zsidó. Ez egészen ártatlanul hangzik. Ahhoz, hogy egy zsidó modern legyen, nem elégséges-e, hogy a XX. században született? Nem vagyunk-e mi mind, XX. századi zsidók, modern zsidók? Valójában mindenki érzi a kifejezés dialektikáját, melyen keresztül megpróbálunk olyan folyamatokat közelíteni egymáshoz, amelyeket ellentmondásosnak tudunk vagy vélünk. Súlyos feszültségek rejlenek e bipoláris molekula álarcá mögött: *modern zsidó*. Először is feszültség van a *szakrális* és a *profán* között, hiszen a modern világ természetesen profán, laikus, tudományos, míg a zsidó – nos, igen a zsidó akár akarja, akár nem, pusztán mert ezt a nevet viseli, vallásos gyökerekkel rendelkezik, szakrális természetű, egy olyan történelem misztikus nyomdokain jár, mely mai formájában racionálisnak és objektívnek kívánja magát tudni, de ezt sosem

lesz képes elérni. Modern zsidónak lenni: nehéz kísérlet a múlt és a jövő, a tradíció és az újítás, a vallás és a szabad gondolkodás közti szintézis megteremtésére.

Egy más szinten viszont a modern zsidó kifejezés még egy feszültséget hordoz magában: feszültséget a *partikuláris* és az *egyetemes* között. Mert amíg mindaz, ami modern, az egyetemes, és a minden ember számára egyforma kommunikációs és civilizációs csatornákon keresztül igyekszik kifejeződni: rádió, TV, autó, repülőgép, divat, ideológia, sajtó stb., addig a zsidó, akár akarja, akár nem, pusztán azért, mert ezt a nevet viseli, valami partikulárisat képvisel, egy megingathatatlan másságot, olyan történelmet, amit nem lehet az egyetemes történelembe integrálni, tiltakozást a civilizáció s annak nivelláló, szabályozó ereje ellen.

Végül a modern zsidó fogalma magában rejtja a feszültséget a *Diaszpóra* és a *Medina* között. Hiszen nyilvánvaló, hogy a zsidó mint olyan testben és lélekben a Diaszpórához kötődik, s ott megpróbál *modern* módra létezni, bár ezt a pogromok, Dreyfus-ügyek, a nürnbergi törvények és Auschwitz időről időre elvitatják és nem engedik. A zsidó számára egyedül Izrael államban valósulhat meg teljességgel a modern létezés komplexusok és viták nélkül, és épp ezért álmodták, majd alapították meg Izrael államot.

Mindez annyira természetesnek tűnt az elmúlt években, az izraeli zsidó *modern* oldala annyira magától értetődő és szembe-tűnő lett, hogy végül már nyugtalanodni kezdtünk miatta, mert nyilvánvaló volt az is, hogy ez a *modernség* a *judaiszmus fokozatos elhagyása* árán érhető el. A „zsidó öntudat” pedagógiájának mozgósítása, „a zsidó identitás” problémájának szentelt szimpóziumok, kongresszusok, eszmecserék zsvajva, a lárma, amit Ben Gurion nevezetes kérdése keltett „Ki a zsidó?” – mindez annak a belső bajnak a tünete volt, amely az izraeli zsidóban megtestesült modern zsidó képét kikezdte. Végül is megértettük, hogy az izraeli zsidó, főleg a fiatal izraeli zsidó, a szabre minden tekintetben modern, éppúgy, mint párizsi, koppenhágai, londoni, New York-i társai, ő is lelkesedik a tranzistoros rádióért, a presszókávéért vagy James Bondért, szíve a XX. század szívével együtt dobban – minden ő, csak nem zsidó. És, ugye épp ez az oka annak, hogy konferenciánk az izraeli zsidó identitás kérdését tűzte napirendjére. Közél húsz éve nyugtalanságunk egyik állandó forrása ez.

Nos, a *Kotel Maaravi* fényében a modern zsidó fogalma teljesen megváltozott. Nem mosódott el polaritása, nem oldódtak fel a benne rejlő feszültségek, ellenkezőleg: igazolódott belső dialektikája, mégpedig egy új, termékeny megközelítésben.

Valójában a *Kotel Maaravi* előtt összegyűlt százezernyi zsidó között a legmeghatóbbak, a legjelentősebbek nem a kaftános haszidok voltak, nem is mi, a Diaszpóra zsidósága, még csak nem is azok az idősebb generációhoz tartozó izraeliek, akik még a Mandátum vagy a második *Alija* idején találkoztak először a Fallal. Ők természetesen ott álltak a helyükön, s a könynyeik is érthetőek voltak. De azok, akiknek jelenléte, megindultsága, könnye *nem volt magától értetődő* – s épp emiatt vált mélyen jelentőssé – ők, a szabrék, a fiatal katonafiúk és lányok húszon innen, akik nem ismerték Herzl álmát, sem a *ha-*

luciu* hősiességét, sem a Függetlenségi harcot – a tranzisztoros rádió és presszókavé generációja –, ők is ott voltak természetes és spontán lelkesedéstől fűtve együtt a *haszidokkal*, a *Gola-zsidókkal****, a „Papa”*** cionizmusának veteránjával. Ebben a pillanatban nyerte el új tartalmát a kifejezés: *modern zsidó*. A *Kotel Maaravi* tövében a világ legmodernebb, *ultramodern* hadseregének katonái azonosultak egy *ultrarégi* történelemmel. Újra felépültek a múlt és a jelen, a szakrális és a profán, a partikuláris és az egyetemes, a Diaszpóra és az Állam között lerombolt hidak. Mert van-e a múlthoz jobban kötődő, szakrálisabb, partikulárisabb, „diaszpórásbabb” valami, mint a *Kotel Maaravi*, ez a 3000 éves zsidó fétis, amelynek tövében 2000 éve siratják sorsukat a *Gola* zsidói? Másrészt viszont van-e valami időszzerűbb, kézzelfoghatóan profánabb, az Államhoz kötöttebb, sőt egyetemesebb, abban az értelemben, hogy sajnos még mindig nem az eke, hanem a fegyver, a tank, a repülőgép az, amit a világ összes országa, kivétel nélkül hatalma és azonosságadata kézzelfogható jelvé tesz vagy akar tenni; nos, van-e valami, ami inkább ellentétben áll a *Kotel Maaravi* szimbólumával, mint a *Cáhál*, a fiatal izraeli hadsereg? És mégis, ez a kettő most találkozott. Ezért a *modern zsidó* dialektikája valóban dialektika, amelyben ellentmondásos tényezők azonosulnak, melyekről a *Kotel Maaravi* élménye egyidejűleg fedte fel ellentmondásosságukat és azonosságukat.

De minek köszönhető ez az azonosság? Mi az a titkos mozgató, ami a *Kotel Maaravinál* az egész világ és a tulajdon szemünk láttára a felszínre hozta a modern zsidó fogalmának elkerülhetetlen polaritását, és vitathatalan *zsidó lényegét* annak a *modern* formának, amit a zsidó történelem Izrael államban magára öltött? Előadásom címének megfogalmazása arra indít, hogy ezt a mozgatórugót az *örökség* fogalmában keressük meg. Valamely örökség átadása lenne tehát a modern zsidó azonosságtudat mozgatója? Témánk második fogalmának, az *örökségnek* vizsgálatával próbálunk meg választ adni a kérdésre.

* * *

Az *örökség* kifejezést a konferencia szervezői nyilván megszokásból és az egyszerűség kedvéért használták. Valóban, a XIX. század eleje óta beszélünk *örökségről* vagy *leg-ről*, mintha ezek a szavak a judaista *tradíció* egyértelmű szinonimái volnának, és nem lenne alkalmasabb szavunk nemcsak a judaizmuson *belső*, hanem *magának* zsidó tradíciónak megjelölésére.

Márpedig az *örökség* alapjában nem szerencsés kifejezés. A világ összes nyelvében e szó hangulata a halállal kapcsolatos intellektuális asszociációkat kelt, és konferenciánk mindhárom hivatalos nyelvében, a franciában (*héritage*), az angolban (*heritage*) és a héberben (*morásá*) megvan a veszélye annak, hogy e szó használata rögtön felébreszti e képzetársításokat. Az *örökség* mindig egy halott személytől származik: síron túli üzenet, amit nem mi fogalmaztunk, se nem inspiráltunk; a sír mély és áthatolhatatlan, életet-halált elválasztó szakadékot vág közénk és az üzenethagyók közé. Még ha szüleink vagy nagyszüleink hagyták is ránk az örökséget, személyüktől akkor is idegen marad: nem mi hoztuk létre, nem a mi kezünk munkája. Kénytelenek vagyunk elfogadni, mint nehéz terhet, ami gyakran beilleszthetetlen saját életprogramunkba, mindig úr tátong közte és Énünk teremtménye, személyiségünk igazi lényege és autonóm tervei között. Az *örökség*: halál, idegenség, ami *ránehezedik* az *életre*, az *identitásunkra*, személyes *szabadságunkra*.

Valójában az *örökség* kifejezés a judaizmusra alkalmazva a kereszténység által terjesztett „megvetés-tan” eszmei poggyászának részét képezi. E szót használva a zsidók tudatosan vagy öntudatlanul belemennek a kereszténység játékába, elfogadják az ő nyelvüket, amelyben az „örökség” a „Testamentum” mellett szerepel. Ez a nyelv a zsidó tradíciót automatikusan a régmúltba, elporladt archeológiába, az elavultságba taszítja vissza. „Az Ószövetség öröksége” – bármily kenettel-

jesen ejtsék e szavakat, mindig elavultnak, idejétmúltak tetszik az „Újszövetség Jó Hírével” szemben; agg, mint a szakállas bolygó zsidó, agg, mint a zsidó Isten – agg és halott, mert az *örökség* nem lehet más, mint az életnek azon szelete, amelyik a legközelebb áll a halálhoz. Aki *örökséget* emleget a judaizmusmal kapcsolatban, az azt egycsapásra a halottasházba vagy a temetőbe helyezi.

Mindez annyira igaz, hogy a II. vatikáni zsinat dokumentumaiban és határozataiban maguk a keresztények felléptek e kifejezések és még néhány hasonló terminus helytelen használatára ellen. Sőt, mi több, a zsidó hagyomány még jóval a XX. századi keresztény megnyilatkozások előtt, a kezdetektől fogva ünnepélyesen tiltakozott az *örökség* kifejezés és e szóhasználatnak magára a zsidó tradíció definíciójára való visszahatása ellen. Mintha a talmudi Midrás már előre felhárborodott volna azon, hogy az *örökség* szó milyen elaggott és kísérteties jelleget kölcsönözhet a zsidó hagyománynak, ezzel toldja meg a *Deuteronomium* egyik szakaszát (33,6) „*Torá civá lánú Mosé morásá Kehilát Jáácov*” – „*ál tikeri morásá élá meorászá*” – *ne morását*, „örökséget” olvassunk, hanem *meorászá*t, „menyasszonyt”, hiszen a *Tóra*, a hagyomány a zsidó nép számára nem *örökség*, hanem *menyasszony*, a szerelem élménye, a történelem minden napján úde és újszerű, ami a jegyesek szerelmes találkozása.

Bámulatos ez a figyelmeztetés! Mennyire megvilágosító! A múltból semmit sem tagad meg, és ezt a múltat nem számúzi az elavult kacsatok közé, ez a múlt nem idegen Énünktől, hanem éppen mint az élet mosolya jelenik meg, mint annak tündöklő napja, mint forrás, melyben Énünk fiatalító fürdőt vesz, és új erőt nyer általa a holnap nagyszerű feladataihoz. Ez a Herzl Tivadar álmának oly kedves *Alt-Neu* eszméje, Nahum Szokolov *Tel-Avivja*, aki fordításában ezt a címet adta Herzl utópisztikus regényének: *Altneuland*. Ezvredes erő ez, ami a külsőségeket szétrombolja, hogy a mai nap verőfénye alatt virágot, gyümölcsöt és mézet adjon.

Az *örökség* fogalmának megfordítása vagy inkább szétporlasztása – nos, ez az, aminek tanúi lehettünk, vagy amit bizonyos értelemben saját kezünkkel megtapinthatunk ezen az emlékezetes 5727. évi *Sovuájszkor*, az újra megtalált Óváros Nyugati Falánál. *Al tikeri morásá élá meorászá!* A Midrás e figyelmeztetése e történelmi esemény során vált világossá, s tisztán körvonalazott betűkkel olvashatjuk el emlékezetünkben hagyott nyomait.

Mert van-e a történelemben régebbi, porladóbb, nehezebb, mint a Templom Falának kövei? Micsoda emléke az elmúlt időnek, micsoda ereklye, ami csak a múzeumok kulturális temetőjéhez méltó, milyen ütött-kopott, anakronisztikus régiség!

Nos, erre a 3000 éves Falra, amelynek réseiben már fű nőtt, mint a sírok kövei közt, mi nem úgy tekintettünk, mint ahogy mások a piramisokra vagy a katedrálisokra, érdeklődésük vagy akár csodálatuk tárgyára, amelyik azonban idegen tőlünk, és kívül marad Énjükön. A Fallal, a régi Fallal, *morásával*, legrégebbi hagyományunkkal, ezzel a rommal, igen, rommal a zsidó nép úgy találkozott, olyan fiatalos fellángolással, amit csak a szerelem ifjú órái ismernek. *Meorászá!* Igen, akár egy menyasszony, úgy jött elének ez az ősi Fal, a szépség, a báj, a nosztalgia, a megbabonázás titokzatos varázsával, megdobogtatva szívünket, mintha hüpét emeltek volna fölénk, hogy vele egyesüljünk. Egyetlen zsidó sem maradt érzéketlen a varázssal szemben. Ellenkezőleg, a „legmodernebb”, a „legfiatalabb” zsidó, a *szabre*, az előbb esett szó róla, aki a legfelvetettebb a múlt romantizmusával szemben, ő az, aki a Fallal való találkozásban zsidó lényének mély megerősítését lelte meg. A zsidó tradíció legrégebbi nyoma bizonyult jelenünkben a zsidó lét legdinamikusabb, legaktívabb, leginkább éltető és fiatalító elemének.

Mi az a titkos mozgatóerő, amely a *Kotel Maaravi* tövében felszínre hozta a modern zsidó fogalmának kétségtelen polaritását? – tettem fel előbb a kérdést. Most azt felelhetem, hogy ez a titkos rugó nem más, mint a *zsidó hagyomány belső dinamizmusa*, a fiatalság, a vitalitás, amit magában hordoz, állandó kapcsolódása az aktuálshoz, a vallási és kulturális értékek,

* Úttörők

** Galut

*** Ben Gurion

rítusok és szimbólumok, szabályok és imádságok együtteséhez, ami idegen marad számunkra, ha úgy közelítjük meg, mint *morásá-örökséget*, de ha úgy közelítünk hozzá, mint a *Kotel Maaravihoz*, mint menyasszony-*meorászához*, akkor váratlanul megszólal. Mit is mond? Megmondja, hogyan, miért, minek alapján vagyunk zsidók, feltárja és megerősíti zsidó identitásunkat. Identitás – íme, témánk harmadik, utolsó terminusa, melynek vizsgálatát most megkísérelném.

* * *

Az én identitásom elvileg személyem meghatározását jelenti, arra a kérdésre válaszolva: *Ki vagy te?* Ez egy *objektív* meghatározás, személyem egyfajta kivetülése a térben és az időben. E kivetülés azonossága személyes bensőmmel, akár a fénykép a személyi igazolványban, objektíve egyezik személyemmel.

Tudjuk, milyen bonyolulttá válik ez a meghatározás, amikor a *zsidó identitásról* beszélünk. *Ki a zsidó?* Sem Ben Gurion, sem a nürnbergi törvények, hogy a kérdést a történelem e két szélsőséges pontján ragadjuk meg, nem tudtak sem felelni, sem választ találni e kérdésre. Mindig vannak zsidók, akik kicsúsznak a zsidó identitás definíciója alól, akármilyen legyen is az, és ez a meghatározás, akármilyen legyen is az, sose tudta magába foglalni az összes zsidót, kivétel nélkül. Sem a statisztika, sem a szociológia, sem a kibernetika, sem a jogászok nem tudták megoldani a problémát, és úgy tetszik, ez a nehézség azokból a nagy hasadásokból adódik, amelyek közel 200 év óta a zsidó egységet megosztják. Vallásos zsidók az egyik oldalon, laikusok a másikon; izraeli zsidók, diaszpóra-beli zsidók; zsidó, aki minden nap, és zsidó, aki csak bizonyos napokon az... megannyi fal, megannyi ellentét, ami, úgy tűnik fel, magyarázatul szolgál arra, miért jut zsákutcába a zsidó identitás egyetemes definíciója.

Márpedig úgy gondolom, ha ez a zsákutca valóságos, az nem azért van, mert nem létezik válasz a „*Ki a zsidó?*” kérdésre, hanem mert rosszul teszük fel a kérdést. A zsidó ember pontosan az az ember, aki arra a kérdésre, hogy „*Ki vagy?*”, nem *tud* válaszolni, ugyanis ez a kérdés a görög-latin fogalomvilágban született, ami számára idegen. A zsidó embernek *más kérdésre* kell felelnie, a sajátjára, az egyetlenre, ami személyes identitását érinti. Ez a kérdés nem úgy hangzik „*Ki vagy te?*”, hanem úgy „*Hol vagy te?*” (*Genesis 3, 16*). Ez az igazi zsidó kérdés, ezzel kérdezzük, és erre fogalmazzuk meg a zsidó identitást. Az identitás definíciója érvényes marad. Változatlanul a személyi kivetüléséről van szó a tér és az idő egy bizonyos pontjára, de a „*Hol vagy te?*” kérdésre válaszolva *a tér, az idő és a személy fogalma* nem ugyanaz, mint a „*Ki vagy te?*” esetében. Más az értelme a zsidó terének, idejének, személyének, ha a *par excellence* zsidó kérdés, a „*Hol vagy te?*” fényében vizsgáljuk.

A zsidó ember nem világra jövetele napján születik. Ábrahámmal született, a *Tórával*, az *Exoduszal*.

A zsidó nem akkor született, mint mások, 1345 vagy 1967 éve. A zsidó a világgal együtt született: 5727 éves. Magában, magával hordja azoknak az eseményeknek az emlékét, amelyeket a többi ember, tudatosan vagy öntudatlanul rég elfelejtett, emlékezetéből kitörölt vagy érvénytelenített, de ezeknek jelenvalóságát a zsidó ember a történelmen keresztül megőrvi, és minden *Sábbátkor*, *zékher lemaaszé berésit*,* újra életre kelti.

A zsidó ember ideje sosem tehető a létezés egy bizonyos pillanatára. Gyökerei révén a zsidó ember ideje egyidős a történelemmel a kezdetektől napjainkig. Messianisztikus ereje révén a zsidó ember ideje egyidős a történelemmel a mai naptól fogva az idők végezetéig. A zsidó ideje Ábrahám ideje, aki saját *ideje előtt járt: hithalék löfanaj* (*Genesis, 17,1*) *Hol vagy te*, zsidó, az időd folyamában? Sosem kizárólag a mai napomon létezem, hanem valahol az idő áramlatában, egy előretolt állomáson vagy elveszett gyermekként, egy olyan történelemben létezem, amelynek ideje nem a pillanatnyi objektív történelemmé, hanem egyfajta *infra-történelem* vagy *meta-történelem* ideje.

* emlékezés a teremtés művére

Ugyanez a helyzet a zsidó térrel. Ez is egyfajta kalandozás a száműzetés és alijázás közepette; ez is néha a világ négy sarkába való szétszóródás meta-történelméhez közelít, néha pedig az alig négykönyöknyi széles, mégis elegendő Országban való tömörülés *infra-történelméhez*. „*Hol vagy te, zsidó?*” Egyidejűleg itt és ott, egyidejűleg Franciaországban, 1840-ben, és *együtt* az üldözött zsidókkal Damaszkuszban; egyidejűleg az Egyesült Államokban, 1942-ben, és *együtt* az Auschwitzban megsemmisített zsidókkal; egyidejűleg Varsóban, 1943-ban a halálig harcolva, és *együtt* az életért küzdőkkel *Erecben*. A zsidó ember egyszerre van jelen minden térben, és állandóan legalább kettőben: *Izraelben* és a *Diaszpórában*.

A zsidó *személyiség* elfogadja azt a paradoxont, hogy egyszerre és *egy időben* létezik a tegnapi és a holnapban, a Diaszpórában és Izraelben, az *infra-* és a *meta-történelemben*. És semmi sem illusztrálja, semmi sem világítja meg jobban ezt a definíciót, mint a *Kotel Maaravival* való találkozás. Ez bizonyos értelemben *infra-történelem* volt, epizód egy polgárháborúból, egy kis nép energiáinak tömörülése a tér és az idő egy meghatározott pontján. De más értelemben éppoly elkáprázatóan *meta-történelem* is volt, fejezet egy nagyon emberi eposzból, a társadalmi és a békés erők szétsugárzása, aminek haszonélvezői lehetnek nemcsak az izraeliek, hanem az egész világ zsidói – és nemcsak a zsidók, hanem e szimbólum-város keresztény és arab lakosai is, e kísérlet-városé, amely Jeruzsálem lett azóta, hogy Izrael visszatért a *Kotel Maaravhoz*. Áttörve a várost kettéosztó szögesdrótot, betont, sorompókat, Izrael az emberi közösségek közti sorompókat törte át. Ez annak az első paradoxonnak a legfigyelemre méltóbb gyakorlati megnyilvánulása, amely szerint a zsidó személyiség egyidejűleg a legegységesebb és a legpartikulárisabb. Miközben Izrael a legmélyebben, a legbensőségesebb, legpartikulárisabb módon önmagába tért vissza, azonosítva magát a *Kotel Maaravival*, amely csak az övé, és idegen minden egyéb emberi érzékenységtől – ugyanakkor Izrael megtette azt a lépést, amelyik a leglátványosabb módon hozta őt közelebb a világhoz, egy egyetemes jelentőségű műben, amelynek megváltó gyümölcsét az egész emberiség aratja le.

Úgy vélem, hogy mai identitásunk megerősítése nem származhat másból, mint ennek az első paradox folyamatnak a felerosódásából, és még abból, ha az a két másik paradoxon, amit a *Kotel Maaravi* élménye figyelemre méltó módon napvilágra hozott, érintetlenül megmarad, nevezetesen *iffonti* energiánk újrafelfedezése a régi vallási tradíciókban, és annak a találkozásnak a *jövőbe* való kivetülése, ami segít megvalósítani 2000 éves *múltunkat*. Igen, csak akkor leszünk teljesen zsidók, ha az előttünk álló 2000 évet magunkénak tekintjük, a zsidó élet ígéret földjének, amivel teljesen azonosulni tudunk, éppúgy, mint amilyen teljességgel azonosulni tudtunk az elmúlt 2000 évvel. Csak soha nem szabad elfelejteni, hogy a múlt velünk marad, akár akarjuk, akár nem, a jövő viszont csakis akaratumk, elszánt elhatározásunk árán lesz a mienk. És ha azt akarjuk, hogy Izrael 2000 éves jövője zsidó legyen, annyira zsidó, mint 2000 éves múltunk, akkor nem elég várni vagy reménykedni – ma kell dönteni, és ma kell, hogy a politikai eskünk, amellyel megfogadtuk, hogy nem hagyjuk el a *Kotel Maaravit*, kiteljesedjék egy szellemi eskü, egy *Szövetség*, egy *Amana* által – hogy soha nem felejtjük el a *Kotel Maaravit*, semmit, amit nekünk adott.

* * *

Annyi mindent adott nekünk, nemcsak a zsidó identitással kapcsolatban, amelyet most vizsgáltunk, de sok minden más is, amiből kettőt szeretnék kiemelni: a tudomány és a lelkiismeret évszázados vitáját, és azt az egyszerű szót, hogy „Izrael”, amit nem tudunk úgy kimondani, hogy ne bolygassunk meg egy sor problémát. Ennek a vitának és ennek a szónak a vonatkozásában a *Kotel Maaravi* egy olyan választás kihívását jelenti, amely, akárcsak a zsidó identitásé, mostantól fogva visszafordíthatatlan.

PÉTER ÉVA FORDÍTÁSA